tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 3 4 2004

Chopperen

Kees Bruin

Foto's: Kees Bruin.

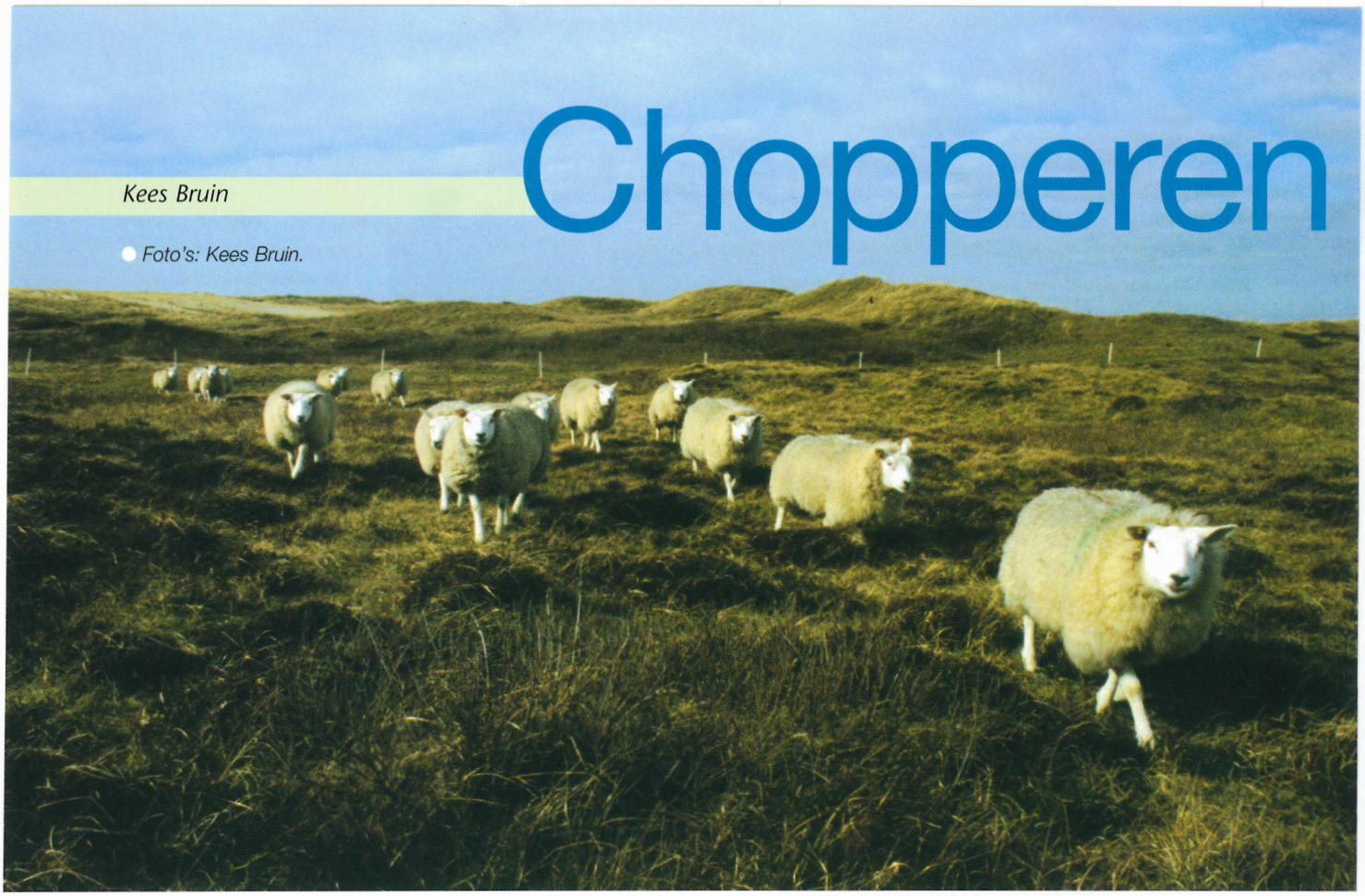

In de Texelse duinen wordt tegenwoordig 'gechopperd'. Wat is dat? Wat zijn de voordelen en zijn er ook nadelen?

Schapen in zwerfbegrazing op chopperveld droge heide, het Binnenvlak.

Duinvegetaties verruigen de laatste decennia op veel plaatsen steeds meer. Waar eerst korte, vrij open begroeiingen te vinden waren, verschijnen op den duur monotone vegetaties, gedomineerd door duinriet of andere grassen. Op andere plaatsen slaat steeds meer houtig gewas op, in de vorm van berk, lijsterbes, meidoorn en soms (bijvoorbeeld in de Schoorlse Duinen) ook dennen of Amerikaanse vogelkers. In de kalkarme duinen van de Waddeneilanden spreidt kraaiheide zich als een deken uit over min of meer droge valleien en noordhellingen. Op die plaatsen groeide voorheen vaak droog, soortenrijk duingrasland met soorten als mannetjesereprijs, hondsviooltje, gewone vleugeltjesbloem en schapegras. Ook heeft de kraaiheide zich sterk uitgebreid ten koste van struikheide.
Waarschijnlijk speelt de zure regen een belangrijke rol bij dit verschijnsel. Maar ook het wegvallen van beweiding en het winnen van hooi en strooisel zal op veel plaatsen aan de verruiging hebben bijgedragen.
Verruiging gaat dikwijls ten koste van de diversiteit van de natuur, maar gelukkig zijn er de nodige mogelijkheden om de verruiging tegen te gaan, zoals beweiden, maaien en afplaggen. Daaraan is in recente tijd het "chopperen" toegevoegd. Over die beheersmaatregel en de effecten ervan op de begroeiing van de duinen gaat dit artikel.

Wat is chopperen?

Chopperen (een Nederlandse verbastering van het Engelse werkwoord 'to chop', dat 'kappen' betekent) is een machinale bewerking die het midden houdt tussen maaien en afplaggen. Het chopperapparaat ziet er uit als een soort mini-opraapwagen en hangt achter een trekker. Met het apparaat wordt de vegetatie en een deel van de organische bodem verwijderd. Het is in hoogte afstelbaar, waarbij het ook mogelijk is om alleen maar te maaien, maar bij het echte chopperen wordt altijd de vegetatie plus een flink deel van de organische bodem weggehaald. Daarbij wordt nooit tot op het schone zand gewerkt; in dat geval is er eigenlijk sprake van plaggen.

Praktische verschillen met afplaggen

Chopperen heeft enkele voordelen boven afplaggen. In de eerste plaats kan het gechopperde materiaal prima gebruikt worden als strooisel op onverharde paden. Dergelijke duinpaden moeten, om ze goed begaanbaar en stuifvrij te houden, minstens één, dikwijls ook twee keer per jaar belegd worden met hooi of stro. Wanneer ze één keer met choppermateriaal afgedekt worden, kunnen ze er zonder meer weer een aantal jaren tegen. Afgeplagd materiaal daarentegen

in de Texelse Duinen

	Aantal lokaties	Totale oppervlakte (ha)	Beheersvorm (aantal lokaties) Geen patroonbeheer	Beweiden	Zwerfbegrazing
Droog	35	18	13	18	4
Vochtig	5	2	1	4	-
Totaal	40	20	14	22	4

tabel 1. Overzicht chopperplekken 1994 t/m 2001.

Enkele jaren gelden gechopperd en sindsdien zwerfbeweiding. Duidelijk zichtbaar zijn de open mosplekjes met daarop 'broedplaatsen' van solitaire bijtjes - detail.

kan alleen maar gedumpt worden op de vuilstort of gebruikt worden als materiaal voor ophoging van bijvoorbeeld de zeereep.
Chopperen is ook duidelijk goedkoper dan afplaggen.

Plaatsen waar gechopperd is

In eerste instantie is in 1994 op Texel op drie plaatsen een proef genomen met chopperen, om te zien of het mogelijk was daarmee kraaiheidematten aan te pakken. Kraaiheide is moeilijk te bestrijden, het vee vreet het niet en maaien en klepelen van kraaiheide is niet te doen, omdat de apparatuur smoort in de doorlopende dekens van deze plant. De choppermachine bleek echter geen enkele moeite met dit gewas te hebben.
Na deze geslaagde proef is er verspreid over het Texelse duingebied op in totaal 40 plaatsen gechopperd. Meestal ging het om droge valleien met een overheersing van kraaiheide en/of duinriet. In latere jaren is ook op enkele plaatsen in vochtige valleien gechopperd.

Tabel 1 toont enige gegevens over oppervlakten (gemiddeld en totaal) en het vervolgbeheer van de chopperplekken op respectievelijk droog en vochtig terrein.

Resultaten in droge heide

Na het chopperen blijft een kale, bruine, organische bodem achter. Op die bodem slaan vervolgens allerlei soorten op. Dat kan door ontkieming van zaden die nog in de bodem aanwezig waren, of die door dieren of de wind worden aangevoerd.
Struikheide kiemt het eerste jaar al massaal uit nog aanwezig zaad, waar het vochtig genoeg is doet dopheide hetzelfde. Na verloop van tijd vestigt zich meestal ook weer op bescheiden schaal kraaiheide. Andere soorten die zich uit zaad vestigen zijn stekelbrem, verfbrem, pilzegge en mannetjesereprijs. Een bijzonderheid op een aantal droge chopperplekken is het duivelsnaaigaren of klein warkruid. Het is opvallend dat het alleen is verschenen op plaatsen waarvan het uit een (ver) verleden ook al bekend was, maar waar het al lange tijd niet gezien was. Vermoedelijk heeft deze soort, die op jonge struikheide parasiteert,, langlevende zaden.
Na het chopperen komen ook weer soorten op waarvan de wortels kans zien opnieuw planten voort te brengen. Dit betreft onder meer kruipwilg, duinroosje, diverse grassen en zandzegge.
Verder valt op dat de moslaag, die in kraaiheidevelden vaak matig ontwikkeld is of zelfs volledig kan ontbreken, zich na chopperen vaak flink ontwikkelt. Ook korstmossen vestigen zich na enkele jaren op diverse locaties talrijk tussen de jonge struikheideplanten.

Effecten in vochtige valleien

Na het chopperen kiemen in vochtige duinvalleien allerlei soorten uit zaad en de soortenrijkdom is al snel groter dan van de uitgangssituatie. Daarbij liggen de soortenaantallen op vochtige plaatsen hoger dan in droge valleien.
Welke soorten er kiemen hangt sterk af van de voedselrijkdom en zuurgraad van de vallei. In een natte, wat basische vallei bij de Geul kiemden cyperzegge en wateraardbei bijvoorbeeld massaal. In iets minder vochtig milieu verschenen eveneens bij de Geul en in de Muy zeldzamere soorten als teer guichelheil, vlozegge en armbloemige waterbies. In een oudere, zuurdere vallei vestigden zich tengevolge van het chopperen knolrus, veelstengelige waterbies en kleine zonnedauw.
Ook op vochtige chopperplekken ➤

Gechopperde vochtige heide met veelstengelige waterbies en kleine zonnedouw in vallei in het Duinpark.

Koeienpaadje door gechopperde, beweide heide, het Zodenvlak.

was een duidelijke opleving van de moslaag waarneembaar. Zo verscheen bij de Geul massaal gewoon goudmos, bij de Muy onder meer sterregoudmos en veenvedermos. De gechopperde vochtige valleien zijn duidelijk productiever dan afgeplagd terrein, wat stellig samenhangt met de nog aanwezige organische bodem. Dit zou de reden kunnen zijn dat een aantal uitgesproken pionierplanten zich niet of moeilijk vestigt in gechopperd terrein, terwijl dat in geplagd terrein wel het geval is.
Voorbeelden hiervan zijn dwergbloem, fraai en strandduizendguldenkruid en bleekgele droogbloem. Daarom, en ook omdat de vegetatiestructuur meer en langer open blijft in geplagde valleien, zal chopperen afplaggen nooit geheel overbodig kunnen maken.

Vervolgbeheer

Hoe de vegetatie zich in de jaren na het chopperen verder ontwikkelt, is uiteraard sterk afhankelijk van het vervolgbeheer. En ook de mate van vochtigheid is van belang; hoe vochtiger het terrein, des te sneller zal het weer begroeid raken. In de praktijk is al gebleken dat chopperen in vochtige valleien eigenlijk alleen zinvol is wanneer het gevolgd wordt door maaien of beweiding. Doet men dit niet, dan gaan de resultaten – althans wat betreft het voorkomen van echte pioniers als late zegge - al weer vrij snel verloren.
Op termijn is beweiding de goedkoopste optie, maar er kunnen goede redenen zijn om voor een maaibeheer te kiezen, bijvoorbeeld de kwetsbaarheid van de overige vegetatie in het te begrazen gebied. Voor droge valleien is een vervolgbeheer niet direct noodzakelijk, wanneer er alleen gestreefd wordt naar verjonging van de duinheide. Op Texel kwam echter in het verleden over een veel grotere oppervlakte dan tegenwoordig niet alleen heide, maar ook zogenoemd 'heischraal grasland' voor. Dit is een mengeling van heide met schrale grassen als schapegras, tandjesgras, en soorten als hondsviooltje, vleugeltjesbloem, muizenoortje, verf- en stekelbrem. Om dit vegetatietype kansen te geven, is het noodzakelijk te gaan beweiden. Dat kan beeld schotse hooglanders en exmoorponies, zoals op de zuidpunt van het eiland. Een andere mogelijkheid is door 'zwerfbegrazing' met schapen. In dat geval wordt een koppel schapen in een tijdelijk ingerasterd chopperstuk gedurende een aantal weken in het winterhalfjaar opgesloten, totdat de zaak aardig afgegraasd is. Daarna kan het koppel, inclusief het raster, weer verhuizen naar een volgende locatie. In de Westerduinen bleek het mogelijk om zo een fraaie afwisseling van heide met heischraal grasland te laten ontstaan. Behalve de zojuist genoemde soorten van heischraal grasland kwamen hier ook driedistel en blauwe knoop en zelfs een enkele maanvaren voor.

Heeft chopperen ook nadelen?

Aan chopperen zijn ook nadelen verbonden. Met de vegetatie en een deel van de zode wordt ook de daarin levende microfauna afgevoerd; eventueel broedvogelbiotoop en biotoop van kleine zoogdieren worden verstoord. Dit is ten dele een tijdelijk verschijnsel, dat weer wegebt naarmate het terrein opnieuw begroeid raakt. Daarnaast kunnen zich, zoals bij de planten, diersoorten vestigen die vóór het chopperen helemaal niet voorkwamen. Hiervan is voor wat betreft de microfauna nog weinig bekend, maar er wordt momenteel in de duinen van Noord Holland en sinds kort ook op Texel op chopperplekken onderzoek gedaan naar deze diergroep. In ieder geval is het met het oog op de nadelige gevolgen die chopperen voor bepaalde organismen heeft, raadzaam om het niet te grootschalig aan te pakken. Door de chopperplekken behoorlijk te spreiden in ruimte en tijd, kunnen de negatieve effecten beperkt blijven. Bovendien is het landschappelijk ook niet aantrekkelijk om grote stukken kaalgeschoren veld in het terrein te hebben, ook al is die kaalheid maar een tijdelijk verschijnsel.
Uit tabel 1 blijkt dat de gemiddelde grootte van een chopperplek een halve hectare is en dat er verspreid over een periode van 8 jaar op 40 locaties gechopperd is. Wanneer men bedenkt dat de totale oppervlakte van het Nationaal Park Duinen van Texel 4300 hectare bedraagt, is duidelijk dat de zaak gespreid en kleinschalig aangepakt wordt. Eventuele nadelige gevolgen zijn daardoor tot een minimum beperkt.

Kees Bruin
Staatsbosbeheer Texel
C.bruin@staatsbosbeheer.nl